

Margarida Casacuberta

LA RENOVACIÓ CULTURAL A LA GIRONA REPUBLICANA

La commemoració del 75è aniversari de la proclamació de la Segona República és possible que es caracteritzi, vista retrospectivament, per l'intent de desmitificació del que van suposar els anys trenta a Catalunya i, en general, a l'Estat espanyol. Aquest intent s'ha d'entendre en termes fonamentalment positius: només quan una època històrica comença a ser superada és susceptible de convertir-se en objecte d'anàlisi i d'integrar-se en un discurs que va més enllà de les reivindicacions o de les "recuperacions" de la memòria històrica per situar-se plenament en el terreny estricte de la història, l'únic, no cal dir-ho, que admet el qualificatiu de científic.

Amb aquestes consideracions preliminars no pretenc afirmar, pel que respecta a la cultura de la Segona República, que hagi calgut una efemèride per a començar a desbrossar el camí. En absolut: ja fa molts anys que, en l'àmbit de la història cultural, intel·lectual i, especialment, de la història de la literatura, hi ha qui, d'una manera constant i rigorosa, metodològicament parlant, ha anat posant les bases de la divulgació que es produeix en aquests moments sobre la dinàmica cultural dels anys trenta a Catalunya, que és el que m'ha estat encomanat de realitzar en el marc d'aquest cicle de conferències dedicat monogràficament a Girona. No vull començar, doncs, aquesta exposició –sempre parcial i encara provisional– sense esmentar els treballs que, en relació amb l'estudi dels anys trenta, són el fonament metodològic de tot el que vindrà després. Es tracta dels estudis de Josep M. Balaguer i de Maria Campillo, tots dos investigadors i professors de la Universitat Autònoma de Barcelona, sobre diferents aspectes de la història de la literatura i del paper de l'intel·lectual durant els anys de la República i de la Guer-

ra Civil. El primer, que va dedicar la seva tesi doctoral al grup de Joan Teixidor, és autor de dues síntesis sobre la cultura dels anys trenta publicades als volums corresponents de la *Història de la Cultura Catalana* (Edicions 62) i de la *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans* (Enciclopèdia Catalana). Campillo, per la seva banda, amb el títol *Escriptors catalans i compromís antifeixista* va publicar l'any 1995 una tesi doctoral que reconstrueix el grau de compromís polític de les escriptores i escriptors catalans durant els anys republicans i el seu *engagement*, en nom de la lluita contra el feixisme, en les institucions polítiques legitimades democràticament abans del cop d'estat militar del 18 de juliol de 1936. Del primer és l'article titulat "El novel·lista, l'home modern", aparegut en el número de la revista *L'Avenç* (abril de 2006) dedicat a divulgar els estudis que darrerament i des d'un ventall de disciplines distintes –història de l'art, de l'arquitectura i de la literatura– s'estan portant a terme.

Una de les idees que vertebraven aquests estudis i que es converteix en el fil conductor de l'article de Josep M. Balaguer tot just esmentat, podria semblar fonamentar-se en una paradoxa. Escriu Balaguer: "Un dels fenòmens que observem en la literatura catalana dels anys trenta és la queixa, per part de molts dels seus protagonistes, per la pèrdua de pes de la literatura, desplaçada per la política. Un dels exponents més clars d'aquesta queixa, el trobem en el permanent debat sobre la crisi del llibre. Ja el 1930, Trabal avisava sobre el perill: "Alerta que la política no ens faci perdre el llegir! Alerta que la política no ens faci perdre l'escriure!" ("Notes i comentaris. La política ens fa perdre el llegir?", *Diari de*

Sabadell, 20-V-1930). Res més lluny de la paradoxa, si analitzem aquesta idea al marge dels prejudicis i de la tendència a la mitificació dels pocs i convulsos anys republicans. Francesc Trabal, un dels components de l'iconoclasta "grup de Sabadell", és només un exemple de les moltes veus que es fan ressò³, estrafant la famosa dita, de la percepció d'un canvi substantiu en relació amb el pes de la cultura en general —a més de la literatura, són constants les referències a la pèrdua sensible de públic en els concerts, als teatres, a les biblioteques, a les conferències— a partir del moment en què es produeix el procés d'obertura política que ha de portar a la proclamació democràtica de la Segona República. El fenomen no recularà, ans al contrari, fins a l'esclat de la guerra civil i la identificació, a Catalunya, de la defensa de la legitimitat republicana amb la lluita cos a cos de la Cultura contra la Barbàrie feixista. Per això, tornant a la paradoxa que comentàvem suara, els planys que arrenca la festa del llibre de 1934, molt poc lluïda des del punt de vista de la participació del públic⁴, es converteixen, el 1938 —l'any de la publicació d'*Aloma*, Premi Crexells 1937—, en "víctors" a la sensibilitat d'una rereguarda que, enmig dels bombardeigs cada vegada més sovintejats, és capaç d'exaurir l'edició de la

3 De "paradoxa" aparent parla, precisament, Rosselló PORCEL, "Inicis de la Renaixença.-Entorn dels Jocs Florals", *Mirador*, núm. 270. 5-IV-1934, p. 6.

4 Vegeu, per exemple, R. TÀSIS I MARCA, "Després de la Diada. - Un malalt crònic: el llibre", *Mirador*, núm. 273, 26-IV-1934, p. 6: "Cal repetir, però, a desgrat de totes les estadístiques i de les afirmacions optimistes, que de la dictadura ençà, la venda de llibres ha minvat d'una manera alarmant i que actualment el mercat editorial és un dels que sofreixen una crisi més autèntica? (...) A Catalunya, el fenomen amb el qual comptaven els editors, que creien que amb l'autonomia, l'escola catalana i l'oficialitat del català, llurs obres obtindrien una demanadissa remuneradora, s'ha produït ben a la inversa."

novel·la de Mercè Rodoreda. A propòsit d'aquesta festa, Carles Riba escriu un text que és un model de literatura civil:

“Una fira de llibres i una conferència del llibre: tot el programa de la Diada del Llibre d'enguany és establert al voltant d'aquests dos punts. D'una banda són exhibides al públic obres editades fa temps i volums tot just sortits de la impremta; pensadors i autors li parlaran del que és i el que pot l'esperit en la seva llibertat, en la seva expressió, en la seva comunicació; de com operen l'home que escriu i l'home que llegeix. D'altra banda, experts discutiran les condicions reals en què els llibres es produeixen a casa nostra, i el que és més, en què es poden encara produir; perquè, malgrat tot, cal que se'n segueixin produint.

Malgrat tot? Sí: malgrat la guerra. Abans, temptar a adquirir llibres en un dia especial, i cedir a adquirir-ne més que no s'hauria fet ordinàriament, eren actes simbòlics de tranquil·la fe. Bastaven per a això brillants parades de llibres, avantatges en l'oferta, parlaments abrandats o erudits. L'any 1938, tot allò que impliqui posar-se per damunt les necessitats del terrible moment per servir necessitats superiors, és una afirmació d'heroica esperança. Seria vana, si de la Conferència del Llibre no sortien resultats pràctics per a dominar el destret i cercar encara, a través de nous llibres, nous ajuts de salvació.

Cal insistir-hi: Catalunya, com a personalitat col·lectiva, fou despertada per homes de llibres, i a través de llibres ha recobrat les forces de la seva sang i del seu esperit. Durant cent anys, les ha esmerçades a evolucionar cap a l'acompliment del seu destí històric. En la suprema idea que s'ha fet

d'ella mateixa, i a la qual pugna per assemblar-se, ha volgut ésser lliure i ésser voltada de pobles també lliures; és a dir, salvar-se, però ajudant també a salvar-se: per la llibertat, que és, no un fi en ella mateixa, sinó mitjà indispensable per a realitzar-se en plenitud.”⁵

Al cap de nou mesos d'escriure aquestes paraules, Carles Riba formava part de la diàspora republicana que passava la frontera en direcció cap a l'exili. La República que havia de realitzar l'ideal de la Renaixença que l'any 1933 va celebrar simbòlicament el centenari de la publicació de *La pàtria*, de Bonaventura Carles Aribau, va durar amb prou feines una dècada. Si, per reprendre les paraules de Trabal, durant aquests anys la política moltes vegades va fer perdre, efectivament, el llegir i l'escriure, no es pot negligir en absolut, en primer lloc, que llegir i escriure, en aquesta conjuntura històrica concreta, són indestriables dels mitjans de comunicació de masses i que, per tant, no es vehiculen necessàriament a través dels llibres⁶, sinó mitjançant una premsa periòdica cada vegada més especialitzada –magazines, diaris, setmanaris, revistes culturals, revistes de grup, revistes de partit– i cada vegada més normalitzada lingüísticament; ni, en segon lloc, que la consciència de crisi cultural es converteix en un dels temes més debatuts, a l'època, en conferències divulgatives i erudites, en la premsa periòdica i en la ràdio. Així, es debat llargament, a part de les raons de la crisi del llibre en època

5 Carles RIBA, “Diada del Llibre 1938”, dins *Obres Completes. - II: Assaigs crítics*, Barcelona, Edicions 62, 1967, p. 605-608 (edició a cura de Joan-Lluís Marfany).

de màxima llibertat, sobre el conflicte entre joves i vells, sobre les relacions culturals entre Barcelona i les comarques, sobre la necessitat d'un ensenyament públic laic, sobre la formació del gust del gran públic a través de la xarxa de biblioteques populars, sobre la necessitat de fomentar el costum d'assistir a conferències, concerts i exposicions, entre d'altres tants temes que converteixen la reflexió a l'entorn de la funció i el sentit de la cultura en un dels cavalls de batalla de la política de la República.

6 Una anàlisi superficial dels llibres que es publiquen a Girona durant aquesta conjuntura historicocultural ens permet destacar, primer, que l'atenció a l'educació primària i secundària hi és primordial; segon, que un dels temes fonamentals dels llibres publicats és la història i la reflexió civicopolítica; conseqüentment, el gènere literari per excel·lència és l'assaig, seguit de la poesia i del relat breu. Una llista provisional i, per tant, incompleta d'aquests llibres, sense comptar-hi els manuals escolars confeccionats per Joaquim Pla i Cargol i Josep Dalmau Carles, és la següent: Víctor RAHOLA, *Cadaquesenques*, Darius Rahola, 1930; Carles RAHOLA, *La vila de Peralada i el castell dels Rocabertí*, Gràfiques Darius Rahola, 1931; Carles RAHOLA, *Ferran VII a Girona*, Darius Rahola, 1932; Joan VINYALS I COMAS, *Memòries d'un gironí*, Impremta Masó, 1932; Josep THARRATS, *Els Èxtasis*, 1932; Carles RAHOLA, *Vides heroiques*, Tallers Gràfics de la Casa d'Assistència i Ensenyament, 1932; *Vides modèliques*, Dalmau Carles, Pla, 1932; *Breviari de ciutadania. Paraules a la joventut*, Gràfiques Darius Rahola, 1933; Carles RAHOLA, *Antologia Catalana*, Dalmau Carles, Pla, 1933; Carles RAHOLA, *En defensa d'una antologia*, Dalmau Carles, Pla, 1934; Carles RAHOLA, *La pena de mort a Girona*, Impremta de la Casa d'Assistència i Ensenyament, 1934; Carles RAHOLA, *Xavier Monsalvatge, assaig per a una biografia sentimental*, Gràfiques Darius Rahola, 1934; Joaquim PLA I CARGOL, *Estampes*, Dalmau Carles, Pla, 1934; Joaquim PLA I CARGOL, *Empúries i Roses*, Dalmau Carles, Pla, 1934; Carme KARR, *Garba de contes*, Dalmau Carles Pla, 1935; Josep THARRATS, Tàlem, 1935; Miquel FERRÀ, *Rafael Masó i Valentí*, Biblioteca Popular per a la Dona, 1936; Carles RAHOLA, *Estudis napoleònics*, Impremta de la Casa d'Assistència i Ensenyament, 1938. A destacar els volums de la col·lecció "Els clàssics de la poesia" editada per Darius Rahola: Jaume SERRA HÜNTER, *Sòcrates*, 1931, i *Spinoza*, 1933. Autors gironins que publiquen a les editorials barcelonines: Joan BADIA, *Poemes de Girona*, Publicacions de la Revista, 1932; Carles RAHOLA, *La ciutat de Girona*, Editorial Barcino, 1929; Carles RAHOLA, *Proses històriques*, Publicacions de La Revista, 1933; SIXT VILÀ, *Les voltes de la plaça del vi*, Editorial Altés, 1930; Josep THARRATS, *Crist*, s.n., 1936.

El febrer de 1934, per commemorar els cinc anys d'existència, el setmanari *Mirador* publica un editorial enormement significatiu. S'hi analitza, des d'una profunda autocrítica, el posicionament polític de la revista. En una conjuntura de crisi, en què la República no és tractada des de l'eufòria dels primers moments, sinó des de la problemàtica i el conflicte, la redacció de *Mirador* justifica la seva no-adhesió incondicional als partits del govern, però es referma en el seu suport a les institucions que representen legítimament i democràticament la ciutadania de Catalunya:

“L'interès de Catalunya reclamava la proclamació de la República, com ara reclama la seva consolidació. Això ha fet que donéssim, per sobre de tot, el més fort ajut a les esquerres, l'única solució per a l'autonomia de Catalunya. Però a dintre casa era necessari un govern que governés per a tots els catalans, i això ha fet que algunes vegades ens mostréssim contra el partit governant, entenent que no responia a aquesta necessitat (...). Només les institucions democràtiques poden assegurar la normal evolució del nostre país. Per això les considerem primordials i creiem que és essencial de conservar-les. El Parlament de Catalunya ha d'ésser el gresol on vagin a parar totes les visions particulars sobre els problemes plantejats, perquè del lliure joc d'idees en surti l'actuació que més convingui al país. Només amb aquest principi com a base podem comentar les diverses tendències en pugna.”⁷

⁷ “Els cinc anys de *Mirador*”, *Mirador*, núm. 262, 8-II-1934, p. 1.

La virulència de les polèmiques, protagonitzades pels diferents sectors que aprenen, durant aquests anys, el funcionament dels mecanismes propis del sistema democràtic i que es doten dels mitjans necessaris per fer-se pública-ment visibles, és un reflex de les dificultats que presenta, en el conjunt de Catalunya, la superació del “modernisme” i la plena assumpció de la modernitat, amb tota la seva complexitat.

Els anys trenta a Girona: de “la ciutat morta” a la “Girona futura”⁸

Després de set anys de dictadura, l'any 1930 s'inicia amb uns aires nous que anuncien canvis importants a la societat catalana en general i a la gironina en particular. Els darrers havien estat uns anys marcats per la reculada important, des del punt de vista de la política, de la modernització que s'estava produint a l'Estat espanyol des del tombant del segle XIX al XX. A Catalunya, la important tasca realitzada des de la Mancomunitat durant deu anys escassos, s'havia saldat amb el desballestament de totes les institucions que en depenien directament. Mentrestant, davant les prohibicions de tota mena que van afectar el desenvolupament normal de la política catalanista, encara incipient, moltes energies es van haver de canalitzar a través de la potenciació de les mani-

⁸ Aquesta conferència utilitza el material emprat per a la confecció de l'article “Vida i mort de la “Vila Espiritual”. De Girona “la morta” a la “Girona futura”, que vaig escriure per al catàleg de l'exposició *Girona. Crònica dels trenta. Oci, esport i cultura*, Girona, Fundació “la Caixa”, 2005, p. 68-89. Tanmateix, he intentat, per una banda, situar el discurs fonamentalment gironí que desenvolupo en l'article en relació amb la dinàmica general de la cultura a Catalunya, i, per l'altra, aprofundir en alguns exemples representatius.

festacions culturals, que van quedar al marge de les prohibicions més dràstiques i que van assolir, malgrat el peatge ineludible de la censura, els nivells d'activitat, d'exigència i, segurament, de qualitat més significativament positius de la totalitat del segle xx. Vistos en perspectiva, doncs, els anys vint són els més fecunds de la història de la cultura catalana contemporània. Parlem, és clar, en termes absoluts, en relació amb el conjunt de Catalunya; és evident que, en termes relatius, cada comarca o cada ciutat segueixen el seu ritme i que no tots aquests ritmes són exactament iguals. Girona, si hem de fer cas als múltiples testimonis coetanis, quedava molt per sota d'altres ciutats mitjanes, menys poblades fins i tot que la capital de la província. En aquest sentit, al llibre *La ciutat de Girona*, publicat l'any 1929, Carles Rahola dibuixava un mapa prou il·lustratiu de la situació cultural de la ciutat i apuntava les possibles línies d'actuació que li havien de permetre continuar sense més dilació la tasca regeneradora que, iniciada en el tombant de segle amb el grup de joves modernistes, s'havia estroncat, com tantes altres coses, amb la dictadura primoriverista.

És una sensació d'optimisme, la que es desprèn dels textos de 1929 i de 1930, estretament vinculada a la convicció que els camins ja estaven fressats i que calia continuar una estratègia que, malgrat tot, havia demostrat ser prou efectiva: la construcció de la Catalunya-Ciutat, amb Barcelona com a punt de referència i com a motor del projecte culturalitzador –que vol dir recatalanitzador, per utilitzar un terme molt utilitzat en el tombant de segle i que, després del noucentisme, esdevé intercanviable amb el tan gastat de civilitzador–, però amb el concurs de totes les ciutats i tots els

pobles de Catalunya que s'han anat dotant, progressivament, a partir de 1914 i mitjançant la política d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, de tots aquells instruments que garanteixen, des de l'administració, l'accés de tots els ciutadans a l'educació i a la cultura⁹. La xarxa de Biblioteques Populars, juntament amb els ateneus i les associacions de música o de cant coral, mantenen –potencien fins i tot–, durant els anys de la dictadura, la seva activitat sota la tutela de les Diputacions o de la iniciativa privada. A Girona, concretament, l'Ateneu i l'Associació de Música, fundats tots dos l'any 1922, continuen funcionant de manera ininterrompuda: conferències, cursos, presentacions de llibres, concerts, exposicions, omplen les programacions i garanteixen el contacte amb un públic cultivat o políticament compromès amb la democràcia a través de les arts plàstiques, de la literatura, de la història, de la música, del teatre i de la dansa. En canvi, una institució tan carregada, simbòlicament, de contingut polític com són els Jocs Florals –catalanitzats a partir de 1902 amb el famós certamen de *L'Enderroch* i continuats a partir de 1903 amb el suport d'un consistori municipal cada vegada amb més pes catalanista– deixen de celebrar-se a partir del cop d'estat de 1923 i no es reprenen fins que es restableixen les llibertats polítiques, l'any 1930.

És un exemple de la continuïtat que una part de la intel·lectualitat catalana voldrà establir, de manera tàcita i explícita, amb la política cultural de la Mancomunitat de

9 Jaume MIRAVILLES, “Per una literatura comarcal”, *Mirador*; núm. 67, 8-V-1930, p. 4. En aquest article, l'autor apel·la a la seva “qualitat d'empordanès” per justificar que “ja he pres partit i considero que la fórmula ‘Catalunya-comarca’ és la que més convé al nostre desenvolupament intel·lectual.”

Catalunya, salvant totes les distàncies amb la gestió que, sobretot durant els darrers anys, se'n va fer. Per això, no és gens estrany que el *Suplemento Literario de El Autonomista*, dirigit per Carles Rahola i visiblement recatalanitzat, aquest any 1930 reproduïxi el discurs del president del jurat dels últims Jocs Florals celebrats a Girona, l'any 1922. Pronunciat pel poeta mallorquí Joan Alcover, el discurs és una defensa de l'autonomia de la literatura en general i de la poesia en particular enfront de la institucionalització i, en darrer terme, de la instrumentalització que n'havia acabat fent el noucentisme. Amb la intenció de no repetir els mateixos errors, convençuts que la manera de progressar, en aquesta nova conjuntura política que tenen al davant, alguns dels intel·lectuals gironins que havien participat activament en el procés de regeneració de la cultura catalana en el tombant de segle –Carles Rahola, Miquel de Palol, Joaquim Pla i Cargol, Rafael Masó, Josep Tharrats– comparteixen amb una generació de joves periodistes, mestres, advocats –Josep M. Corredor, Agustí Cabruja, Pere Abellí, Lluís Franquesa–, la sensació que s'està a punt de recollir els fruits d'un llarg procés que arrencava del segle XIX i que, aprofitant el valor que tradicionalment hom dóna a les xifres rodones, feia, l'any 1930, cent anys.

La sensació d'optimisme que plana per damunt de la intel·lectualitat gironina immediatament abans de les eleccions d'abril de 1931 i després de la proclamació de la República és indescindible del consens amb què els conservadors del *Diari de Girona* i els progressistes d'*El Autonomista*, sota el paraigua de l'Ateneu de Girona, defensen la modernització integral dels Jocs Florals de Girona, suspesos durant

els anys del “directori militar”. La redacció del *Diari de Girona* es manifesta en els següents termes en un article sense signatura:

“Els senyors Masó i Pla estimaren que era el moment oportú per a adaptar la tradició gloriosa dels Jocs Florals gironins a les necessitats modernes. Refer íntegrament el passat semblava un anacronisme, car ben altres eren les rutes per on marxa el sentir del dia. És precís, entengueren, orientar diferentment la gaia festa en un aspecte de major dignificació i que fos d’un profit més accentuat per les lletres catalanes. A tal fi s’exposaren diferents iniciatives tals com: premiar poesies premiades durant l’any o volums de poesies i treballs en prosa; monografies històriques o arqueològiques gironines; treballs de música, etc., procurant dotar els premis d’adequades consignacions en metàl·lic i esporgar usos “*demodés*” en el cerimonial.

Tots els presents acceptaren la bondat d’aitals suggeriments i s’acordà constituir una ponència formada pels senyors Rahola, president de l’Ateneu, Masó (Rafel), Pla, Camps i Riera Monegal, per tal que proposin la reconstitució del Consistori dels Jocs Florals de Girona dintre del corrent any.

Nosaltres també abundem en aquests punts de vista i esperem confiadament que les noves orientacions faran possible aquest desig: modernitzar la institució, valoritzar-la avantatjadament, mantenint l’íntim sabor tradicional de la mateixa.”¹⁰

10 “Jocs Florals de Girona”, *Diari de Girona*, 11-VI-1930.

D'altra banda, com ocorre amb tots els centenaris, aquest constitueix també una magnífica excusa per passar comptes amb la tradició i una talaia des d'on mirar cap a l'esdevenidor. I la tradició, en el cas de Girona, va estretament lligada a la imatge de la ciutat que s'ha anat construint durant al llarg del segle XIX, sobretot a través de la literatura i, més concretament, a través dels certàmens jocfloralescos. Els Jocs Florals de Girona suposen, a diferència dels de Barcelona, perquè van néixer amb un clar objectiu regenerador, recatalanitzador i modernitzador en el marc del modernisme, una oposició frontal a la Girona provinciana i levítica, cofoia dins la seva imatge heroica i militar, símbol de la decrepitud de l'"Espanya negra" contra la qual germina i es defineix el catalanisme polític del tombant del segle XIX al XX¹¹.

Així, les contradiccions inherents a la ciutat queden fixades literàriament en el símbol decadentista de la "ciutat morta", el qual, si bé és matisat durant els anys del Noucentisme, torna a prendre força en declarar-se la crisi del moviment que culmina amb el cop d'estat de 1923. Una crisi que, a Girona, la intel·lectualitat compromesa amb el projecte noucentista viu, inevitablement, com un fracàs en la lluita contra la societat levítica, el veritable "monstre" que Prudenci Bertrana va saber representar magistralment amb la seva novel·la *Josafat*. No és estrany, doncs, que el consistori dels Jocs Florals de Girona decidís, després del cop d'estat, suspendre la celebració d'una festa que el mes de setembre ja tenia l'engranatge posat en marxa, com a forma de resis-

11 Sobre la imatge literària de Girona, en la seva accepció simbolista i decadentista, vegeu Jordi CASTELLANOS, "Girona, la morta: els ressons d'un mite", *Literatura, vides, ciutats*, Barcelona, Edicions 62, 1997, p. 111-136.

tència enfront del poder secular de “les pedres de Girona”, el qual, mentrestant, continuarà essent fustigat a través de la literatura i de la cultura en general. En aquest sentit, el famós relat publicat a *L'Opinió* amb el títol de “Les pedres de Girona”, un dels capítols d'*All i salobre* de Josep M. de Sagarra, no deixa de ser un exemple il·lustratiu de l'arrelament d'aquesta imatge. Com ho és, també, un article de Joaquim Pla i Cargol publicat al *Suplemento Literario de El Autonomista* de l'any 1930. Es titula “La Girona futura” i descriu la ciutat ideal que, segons l'autor, fóra la Girona de l'any 2000 si és que s'acomplien les expectatives amb què s'iniciava la tercera dècada del segle XX. Escriu Joaquim Pla:

“En l'aspecte cultural, funcionaran a Girona, a més de molts centres d'ensenyament primari i secundari, escoles tècniques en relació amb les indústries predominants aquí. Una escola general de Cultura, a manera d'Universitat popular, cuidarà de la instrucció i de l'orientació professional dels joves gironins, i per mitjà de les derivacions de la ràdio i de la televisió podran escoltar-se còmodament les classes i seguir-se les pràctiques, donades per eminents personalitats destacades de totes les disciplines. (...) Les Pedreres hauran assolit categoria de vertadera ciutat jardí, i la urbanització de vies i passeigs, avui tan retardada, tindrà llavors notable densitat i permetrà disfrutar còmodament de bellíssimes vistes sobre el pla i els dolços redossos de Sant Daniel.

Que el que hem descrit és possiblement una visió quimèrica o un somni fantasiós? Tant se val. Però si tots posem en el treball d'engrandiment de la ciutat el nostre esforç, el

nostre entusiasme i el nostre optimisme, tal vegada les fantasies d'avui puguin ésser llavors esplendoroses realitats.

La nostra generació, que va trobar una petita “capital de província” de 15 mil habitants, és possible que pugui veure-la convertida en una vera “ciutat” de 30 mil. Si aquesta creixença es mantingués en l’avenir amb el mateix ritme que en aquests 25 anys darrers, el que avui pot semblar el descabdellament d’una il·lusió, devindria la cosa més natural i lògica.

Que l’optimisme, el treball i la constància de tots, obri el miracle de la Girona gran, feineria i fermament ciutadana, que ja veiem dibuixar-se entre la boirina de l’avenir.”¹²

Una “ciutat-jardí” sobre les pedres mil·lenàries

Eufòria, per tant, és el que es respira a Girona immediatament abans i poc després de la proclamació de la República. Aquella eufòria culmina, simbòlicament, en l’aniversari, l’any 1933, del centenari de la publicació del poema *La pàtria* d’Aribau, l’emblema del moviment de Renaixença, però començarà a torçar-se a partir de la situació crítica que desencadenen els fets d’octubre de 1934. Durant aquests quatre anys escassos, amb la proclamació de la Segona República i l’aprovació de l’Estatut, l’any 1932, l’activitat cultural és intensa, es fonamenta en la divulgació i, per tant, en la relació directa amb un públic que es vol com més ampli millor, i es procura vertebrar en una acció conjunta, d’acord

12 Joaquim PLA, “La Girona futura”, *El Autonomista. Suplemento Literario*, octubre 1930, p. 23.

amb una idea global de país. Durant els primers anys trenta, l'eufòria es concreta també en l'aparició de nombroses publicacions periòdiques de grup i de partit polític: *Acció Ciutadana*, *Vibració*. *Setmanari catalanista republicà* (1932), *L'Amic del Poble* (1932), *Combat*. *Setmanari nacionalista*, *Reflex*. *Setmanari d'actualitats* (1931-1932) i *Avançada*. *Publicació republicana catalana*, periòdic d'esquerra que apareix per primera vegada just abans de les eleccions d'abril de 1931¹³, portaveu de la “joventut republicana” de Girona i un dels productes més sòlids que sorgeixen a Girona en aquesta conjuntura històrica. Al setmanari *Avançada* publica un joveníssim Jaume Vicens Vives, que aleshores feia el servei militar a Girona, els seus primers articles polítics i culturals, de tendència clarament progressista i republicana, al servei del projecte de creació d'una “àmplia Federació Socialista Ibèrica”¹⁴ i en defensa d'un ensenyament públic i obligatori laic en nom de la “justícia” i del “bé de la humanitat”¹⁵.

Cal destacar també la catalanització pràcticament integral –capçalera inclosa– d'*El Autonomista* i del seu *Suplement Literari* a partir de 1932. Estretament lligats als germans Rahola, Darius i Carles, i a la tradició republicana gironina, ambdós periòdics es converteixen en les princi-

13 El primer número d'*Avançada* porta data de 28 de març de 1931.

14 J.V.V., “Macià i la c.n.t.”, *Avançada*, núm. 4, 9-V-1931, p. 3. P. SOLÉS, al mateix número, rebla la idea de Vicens en un article sobre “El primer de maig”, p. 6: “Hem aconseguit enderrocar la monarquia i hem de fer de la península Ibèrica una vertadera república: la *Unió de Républiques Socialistes d'Ibèria*. I quan l'hurem assolida podrem celebrar la nostra festa, que serà quan el treball serà alliberat de l'opressió capitalista.”

15 J.V.V., “L'ensenyament religiós”, *Avançada*, núm. 5, 23-V-1931, p. 3.

pals plataformes de difusió del projecte cultural de la Generalitat republicana, des de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i l'Institut Escola de la Generalitat, fins als diferents premis literaris que, a partir de 1931, la institució assumeix com a propis –el premi Crexells, convocat per primera vegada el 1928 per iniciativa privada¹⁶– o que impulsa directament per tal de cobrir buits històrics, com és ara l'Ignasi Iglésies, de teatre. Però sobretot continuen sent els portaveus de les activitats que organitza l'Ateneu de Girona, de vegades en estreta relació amb iniciatives exportades de Barcelona, com ocorre amb determinades exposicions i concerts i, sobretot, amb algunes de les sessions de la iniciativa barcelonina coneguda amb el nom de Conferència Club. Carles Soldevila en parla, al setmanari *Mirador*, com d'una “obra de civilització”: “No tenim gaires conferenciants, com no tenim gaire de res, però tot anirà venint. Fa uns quants anys que funciona a Barcelona el Conferència Club, entitat que fins ara s'ha dedicat exclusivament a la importació de conferenciants. (...) Darrerament, el Conferència Club ha volgut fer més que importar conferenciants; ha volgut desvetllar vocacions de conferenciant, posar en valor aptituds existents en germen, però mancades de poder-se exercir com cal. (...) Creiem que un *team* de conferenciants és una nota de civilització i que en la tasca realment útil del Conferència Club no serà, aquest aspecte

¹⁶ Carles Rahola formarà part des de la primera convocatòria, el 1928, del jurat del premi Crexells. Sobre la creació del premi Crexells, Margarida CASACUBERTA, “Gènesi i primera adjudicació del Premi Crexells. Notes sobre cultura i novel·la en el tombant dels anys vint als trenta”, *Els Marges*, núm. 52, març de 1995, p. 19-42.

del foment de vocacions de conferenciant, la menys lloable ni la menys interessant, per nosaltres.”¹⁷

Al més sovint, però, les programacions de les activitats culturals de la ciutat de Girona es fan d'acord amb les necessitats específiques dels ciutadans gironins. En aquest sentit, és remarcable el curs sobre filosofia que hi va impartir Joaquim Serra Húnter la primavera de 1931¹⁸, les diferents conferències que va pronunciar a l'Ateneu de Girona Pompeu Fabra sobre la fixació de la llengua literària, el 10 d'octubre de 1930, i sobre el bilingüisme, el 12 de maig de 1933; les conferències que, la tardor de 1932, per tal de commemorar el centenari de Goethe, l'Ateneu de Girona i la Universitat de Barcelona organitzen per tal d'analitzar, davant del públic gironí, les relacions entre Catalunya i Alemanya, amb la participació d'Eduard Valentí i Fiol, Pere Bosch Gimpera o Carles Riba. O la conferència de l'escriptora Aurora Bertrana sobre els seus viatges a la Polinèsia. La filla de Prudenci Bertrana aprofita la clausura de l'exposició del seu pare per tal de donar-se a conèixer davant de la societat gironina i situar la ciutat de Girona al bell mig de la seva biografia intel·lectual i sentimental.

17 C., “Obra de civilització. - Nous conferencians”, *Mirador*, núm. 175, 9-VI-1932, p.1. El “tot anirà venint” és evident que encara no ha arribat al cap de dos anys, quan Carles SOLDEVILA publica “Si tinguéssim bons conferencians...”, a la mateixa revista *Mirador*, núm. 284, 12-VII-1934, p. 6.

18 La programació d'aquest curs, juntament amb la del curs de llengua catalana que està previst que imparteixi el professor de l'Escola Normal de Mestres, Mossèn Jordà, són considerades, en les “Notes polítiques” del primer número del setmanari *Avançada*, 28-III-1931, p. 7, com a “dues victòries” que “l'Ateneu de Girona porta (...) en el transcurs del present curs en profit de la ciutadania de Girona.”

Sense sortir de l'àrea d'influència de l'Ateneu de Girona, la biblioteca municipal constitueix un altre dels centres culturals de referència per a la ciutat durant els anys trenta. Aquesta biblioteca, construïda d'acord amb els paràmetres que distingeixen tota la xarxa de biblioteques que havia impulsat la Mancomunitat i que la Generalitat republicana s'encarrega de continuar, és una mena de temple grec aixecat per a l'entronització de la cultura, que és l'única via possible, segons Carles Rahola i el públic adepte a les sessions de l'Ateneu, per a la creació definitiva de la Catalunya-Ciutat, construïda a imatge i semblança de l'arquitectura classicitzant d'un Rafael Masó, el factòtum de la urbanització de s'Agaró, la ciutat jardí per antonomàsia, i un dels personatges més reivindicats, aquests mateixos anys, del món cultural gironí, sobretot arran de la seva mort prematura, l'any 1935. A la biblioteca, que Josep M. Corredor descriu com “el nostre petit temple d'Atenea”¹⁹, Josep Serra Ràfols hi parla sobre “Els orígens de Girona” durant l'acte de clausura de l'exposició que van fer a la ciutat els Amics de l'Art Vell, el 27 de novembre del mateix any 1935²⁰.

Sense situar-s'hi en contra, per mor del respecte al joc democràtic, el *Diari de Girona*, amb la capçalera catalanitzada també a partir de 1931, manté una posició molt més crítica enfront de la política cultural de la Generalitat republicana i ocupa un espai més estrictament local. No és estrany. Portaveu del Centre Catalanista de Girona, una ins-

19 Josep M. CORREDOR, “Postal. - Per fi, la Biblioteca”, *El Autonomista*, 7-XI-1931.

20 Joaquim PLA, “Art. - Exposició de ‘Amics de l'Art Vell’ al saló de la Biblioteca Municipal”, *Diari de Girona*, 27-XI-1935.

titució que gira al voltant de la Lliga Catalana i de Francesc Cambó, el *Diari de Girona* es fa ressò de tots aquells actes organitzats pel Centre Catalanista –a destacar el curs d’història de Catalunya on participa, entre d’altres conferencians, Joan Estelrich–, i per la Biblioteca de la Dona, “sostinguda” per la Caixa de Pensions i Estalvis, destinada a fer revisar “les arts populars i casolanes” enfront de “l’empena de l’art industrialitzat”²¹ i a potenciar les virtuts ancestrals com “la reconeguda paciència de les nostres àvies”, la “veritable cultura”, si fem cas als nombrosos comentaris que apareixen en aquest periòdic a propòsit de “la falsa cultura”²².

Tant *L’Autonomista* com el *Diari de Girona* mantenen una col·laboració regular amb les publicacions que, des de Barcelona i des d’altres ciutats de les terres gironines, com Olot i Figueres, comparteixen la responsabilitat d’aglutinar els esforços que es fan, en el terreny de la cultura, arreu de Catalunya: *La Nau*, la *Revista de Catalunya*, *La Revista* de López-Picó, *L’Opinió*, *La Ciutat d’Olot* són les capçaleres que acostumen a visitar les pàgines del diari republicà; mentre que *La Veu de Catalunya* i, cada vegada més, el diari catòlic *El Matí*, fan acte de presència a les pàgines del *Diari de Girona*. Durant els primers anys de la República, les diferències hi són mínimes i tenen a veure amb la implicació que cadascun dels periòdics gironins té amb l’ortodòxia catòlica. Després dels fets d’octubre de 1934, les esclertes es fan cada vegada més grans i esdevenen insalvables a mesura que es va radicalitzant la situació política.

21 “Art. - Exposicions de labors femenines a la Biblioteca de la Dona”, *Diari de Girona*, 5-XI-1935, p. 1.

22 “Editorial. La falsa cultura”, *Diari de Girona*, 5-XI-1935.

Represa i liquidació dels Jocs Florals de Girona

A començament de la dècada dels trenta, *L'Autonomista* i el seu suplement cultural aconsegueixen aglutinar de nou el “grup de Girona”, excepte un Prudenci Bertrana autoexiliat de la ciutat des de 1911 i que, tanmateix, col·labora puntualment amb els Jocs Florals –n’és president del jurat l’any 1935 i últim– i fa com a mínim dues exposicions de la seva obra pictòrica a instàncies de l’Ateneu de Girona, l’any 1931 i el 1934. Els noms de Miquel de Palol, de Josep Tharrats, a més del de Carles Rahola, apareixen, malgrat les diferències, al peu d’articles d’opinió, ressenyes, relats breus, poemes, contes i assaigs erudits amb pretensions de recuperar la memòria de fets i de personatges històrics estretament relacionats amb la tradició republicana, liberal, progressista i catalanista del país, des d’Ildefons Sunyol a Pi i Margall, passant per Josep Anselm Clavé. Una de les seves prioritats, però, és la recuperació del passat immediat, el de la seva joventut com a intel·lectuals modernistes, amb tots els ideals a flor de pell. Per això, no s’estan de recordar els membres del grup ja desapareguts, als quals dediquen articles i llibres monogràfics, com el de Carles Rahola, *Xavier Monsalvatge. Una biografia sentimental* (1935), o els que glossaran, a manera d’homenatge pòstum, la figura i l’obra de l’arquitecte i poeta Rafael Masó, com el de Miquel Ferrà, *Rafael Masó i Valentí* (1936); per això també continuen convertint la Girona de les seves primeres obres en tema de poemes i de contes per tal de mostrar la continuïtat de la seva crítica enfront de la societat gironi-

na de l'època, a partir d'un motiu suficientment identificat per tothom, la "ciutat morta", però també a partir de textos com el *Breviari de ciutadania. Paraules a la joventut* i l'*Antologia de poetes i prosistes catalans*, tots dos publicats per Carles Rahola, a Girona, el 1933. De baula entre el passat i el futur és del que es proposen servir aquests intel·lectuals i les seves obres. Són plenament conscients de la importància que té el passat a l'hora de configurar les bases per al futur, i treballen, en aquesta conjuntura històrica excepcional, per llegar als joves una idea de Catalunya i d'Espanya que superi el centralisme imperialista i immobilitista que és el principal responsable de les tensions i els problemes que continuen minant, malgrat tot, el dia a dia de la política republicana. Una d'aquestes tensions, convertida això sí en un dels debats fructífers d'aquests anys, sorgeix de la confrontació entre "barcelonisme" i "comarcalisme" a l'hora de plantejar l'estructuració de la Catalunya-Ciutat, la qual, pel que fa a la cultura, troba en els Jocs Florals de Girona, convocats a partir de 1930 després de set anys de silenci i de rebuig contra la dictadura de Primo de Rivera, l'exemple més il·lustratiu de l'espessa i ben tramada xarxa de relacions que es regenera durant aquests primers anys de la República.

L'any de la represa dels Jocs Florals de Girona, el 1930, el president del jurat és el crític de *La Veu de Catalunya*, Manuel de Montoliu. Pere Coromines el succeeix l'any següent, el de la proclamació de la República, en el càrrec; Joan Estelrich ho fa el 1932; Carles Rahola, el 1933, i Prudenci Bertrana, el 1935. Les Flors Naturals –acompanyades, durant aquesta etapa dels Jocs Florals de Girona, d'un

premi en metàl·lic de dues-centes cinquanta pessetes— se les enduen, respectivament, Ventura Gassol, Simona Gay, Ferran Agulló, Roser Matheu i Domènec Perramon. La participació creix a mesura que se segueixen les convocatòries del certamen —de les cent quaranta obres presentades l’any 1930 s’arriba a tres-centes l’any 1935— i els premis es diversifiquen considerablement, d’acord amb la voluntat explícita de fomentar la literatura catalana des de tots els punts de vista i des de tots els gèneres, de la poesia a la novel·la, passant per l’assaig i el relat breu, i parant atenció no només a l’obra inèdita sinó també als llibres ja publicats, tant en vers com en prosa. Així, els noms que apareixen lligats, durant aquests anys, als Jocs Florals de Girona queden ben lluny de pertànyer a una capelleta, sinó que constitueixen un ventall ampli d’acord amb la tendència, això sí, característica de l’esperit que plana per damunt d’aquesta nova etapa dels Jocs Florals de Girona, com, en general, de la reflexió que una part molt rellevant de la intel·lectualitat catalana fa a propòsit del projecte cultural que ha d’endegar la República: aplegar i tractar de conciliar el màxim de propostes estètiques possibles. La lliçó de l’esfondrament del noucentisme semblava apresada. Entre 1930 i 1935 trobem, a les memòries dels diferents secretaris del jurat qualificador del concurs, els noms, a banda els ja esmentats, de Clementina Arderiu, Josep M. López-Pico, Mn. Camil Geis, Joan Arús, Antoni Navarro, Carles Fages de Climent, Joan Llongueres, Octavi Saltor, Alfons Maseras, Mn. Bartomeu Roselló, Tomàs Roig i Llop, Narcís Masó i Valentí, Carme Montoriol, J. Navarro Costabella, Joan Mínguez, Xavier Benguerel, Marià Manent, Miquel Llor, Josep Tharrats,

Josep Puig i Pujades, entre tants d'altres poetes i prosistes. Pel que fa a l'assaig, cal destacar el pes històric de Carles Rahola, Lluís Camós, Ramon Catà i Lambert Font, entre d'altres, que es mouen entre l'erudició i la reflexió sobre fets emblemàtics de la història de Girona. Només Manuel Brunet, un dels darrers anys, aborda el tema –importantíssim a l'època– de les relacions entre l'art i la moral. I no podem oblidar la secció musical que incorporen els Jocs Florals de Girona en aquesta nova etapa, cosa que fa eixamplar la nòmina de vocals dels jurats qualificadors i assegura, per altra banda, l'amenització de la festa de lliurament dels premis al Teatre Municipal. Cal recordar, a més, que la música, en totes les seves formes, esdevé un dels pilars més sòlids de l'activitat cultural dels gironins i de les gironines a l'època, com ho demostra la importància que es reconeix a la tasca que porta a terme l'Associació de Música de Girona juntament amb l'Ateneu Gironí, i la creació de l'Escola de Música, a instàncies de Francesc Civil.

Els Jocs Florals de Girona s'organitzen amb regularitat des de 1930 fins a 1935, encara que l'any 1934 no arriben a celebrar-se a causa de la proximitat dels fets d'octubre i de les conseqüències polítiques que se'n desprenen. Representen, durant els anys de la República, el triomf de la cultura contra la barbàrie, entenent “cultura” en el sentit dels valors democràtics, de tolerància i de consens que només l'educació és capaç de garantir, i “barbàrie” en relació amb el perill que suposen els feixismes europeus. Per això, no és estrany trobar en el Consistori dels Jocs Florals de Girona, durant tot aquest temps, gent de coloració política tan diversa com Josep Tharrats i Carles Rahola, per esmentar

només dos noms estretament vinculats a les dues publicacions periòdiques que representen, respectivament, el projecte polític del republicanisme i el del catalanisme conservador i catòlic de la Lliga Catalana. La voluntat tàcita de trobar punts de consens queda reflectida en la presidència dels jurats dels Jocs Florals de Girona durant aquests anys, des de la veterania republicana que representa la trajectòria intel·lectual i política de Pere Coromines, l'any 1931, fins a Joan Estelrich, un dels caps visibles de la política de la Lliga, el 1933. El fet que, l'any 1935, el Consistori dels Jocs Florals de Girona acordi dipositar en Prudenci Bertrana la responsabilitat de la presidència del jurat és un gest important pel que fa a la reafirmació del consens polític entre diferents maneres d'entendre el catalanisme en uns moments històricament molt delicats, com havien demostrat els fets d'octubre de 1934.

L'entronització pública de Bertrana, que des dels anys noranta del segle XIX, manté una relació conflictiva amb la Girona més conservadora i una posició incòmoda pel que fa a les opcions dels seus antics companys de grup, que continuen polaritzats a l'entorn de *L'Autonomista* i del *Diari de Girona*, demostra fins a quin punt interessa unir esforços, en comptes d'obrir escletxes, enmig d'una crisi que, tanmateix, es demostrarà irreparable. El seu discurs, plantejat des d'un punt de vista estrictament subjectiu, en contra de la retòrica típicament jocfloralesca, parla de la lluita aferrissada –a vida o mort– que ha mantingut amb la Girona que l'ha defenestrat, però que alhora li ha insuflat la vida de l'esperit, a la qual, reconeix Bertrana al final de la seva trajectòria artística, el “vagabund”, “impe-

nitent” i “l’etern enemic” ha aconseguit de mantenir-se fidel per damunt de tot. La mena d’“oda” a Girona²³ en què es converteix el discurs estranyament conciliador de Prudenci Bertrana, acaba, però, amb uns mots que, llegits al cap de setanta anys, sonen amb un deix inquietantment premonitori:

“Persistiu a fer jocs florals; persistiu-hi perquè jo he vist molta carn d’atleta assolellant-se per la rocalla del Ter, molts mallots de coloraines en el Camp de Mars saltant etzigoris, molta pilota de futbol rodolant en les fulles seques, catifa de tardor de la Devesa, i això pot matar allò si Sant Narcís no ens empara. He dit.”²⁴

De l’eufòria a la inquietud

Com sempre, “l’etern enemic” posa el dit a la plaga. “Això”, és a dir, la nova cultura de masses que troba en la boxa, en el futbol i en l’esport en general els seus pilars més sòlids, està clar que, durant els anys trenta, fa molt més forat que no pas “allò”, és a dir, la cultura entesa com a “vida de l’esperit”. La ciutadania de Girona ha tingut a l’abast, durant els anys trenta, una oferta cultural inèdita fins aleshores i unes polítiques culturals i educatives encaminades a la creació d’una ciutadania instruïda, crítica i,

23 Prudenci BERTRANA, “Elogi de Girona”, *La Veu de Catalunya*, 3-XI-1935.

24 La versió completa del discurs de Prudenci Bertrana surt publicada, significativament, a les pàgines del *Diari de Girona*, juntament amb altres textos procedents de la celebració de la festa. Vegeu “Els Jocs Florals d’enguany”, *Diari de Girona*, 2-XI-1935, p. 1-2.

per tant, lliure a l'hora d'exercir els seus drets i deures democràtics. El juliol de 1934 Carles Soldevila, des del setmanari *Mirador*, fa un diagnòstic clar de les millores substancials que durant poc més de tres anys ha aconseguit portar a terme el nou sistema polític arreu de Catalunya. La seva mirada no es limita a la realitat barcelonina. Com a membre del Conferència Club i, per tant, com a conferenciant professional, escriptor i intel·lectual, ha tingut l'oportunitat de conèixer directament la vida cultural de les ciutats de Catalunya i escriu:

“M'aconsolo, procuro aconsolar-me, d'aquesta servitud que m'ha caigut a sobre, amb la idea que potser no és inútil. Personalment hi adquireixo un coneixement de Catalunya i de les seves ciutats que d'altra manera em mancaria. Quant als que m'inviten i als que van a escoltar-me més o menys entabanats per la propaganda, més o menys suggestionats pel so d'un nom que ha aparegut al peu de tants articles i de tants llibres, no em faig il·lusions. Sé que sovint queden defraudats o mig defraudats. Però tinc prou serenitat per adonar-me que tant els organitzadors de les conferències com els que han anat a escoltar-les, es troben, sovint per primera vegada, davant d'una colla de problemes que no s'havien plantejat mai. Descobreixen la possibilitat d'un gènere.

(...) Ah, si cada dissabte o cada diumenge poguéssim escampar per les ciutats de Catalunya, aquestes ciutats que per llur densitat i llur força són superiors a la majoria de capitals de província de l'interior d'Espanya, un equip d'homes com Duhamel, com Maurois, com Benjamin.

(...) El treball de les escoles noves és eficacíssim, però lent. El llibre topa amb grosses dificultats per travessar la muralla de la indiferència i de la desorientació. El diari esdevé cada hora més esclau de l'actualitat i, insensiblement, llisca pel pendent del sensacionalisme. Només el conferenciant, dotat de gràcia, de *charme*, podria obrir de pressa un portell per on l'exèrcit renovador entraria a la vetusta fortalesa, sense necessitat d'un setge inevitable.

(...) Quina revelació per alguns públics forans (i fins barcelonins) de presentir, només de presentir, a través d'unes paraules dites en to menor, sense èmfasi de cap mena, que al món hi ha alguna cosa més que la vociferació del míting (...). Sé prou que aquesta mena d'apostolat no és fàcil. No és fàcil de fer ni d'organitzar perquè cap de nosaltres, escriptors catalans, no ha estat preparat per a exercir-lo, perquè manquem de tradició, perquè manquem de bons models... Però no ens manca tot: hi ha una cosa que jo us ben juro que ja existeix: el públic!

No en dubteu. A Manresa, a Reus, a Terrassa, a Sabadell, a Tarragona, a moltes ciutats de Catalunya hi ha una petita selecció que sent l'apetència d'aquesta mena d'aliment que, a dosis homeopàtiques, ben embolicades en sucre, transporta, tanmateix, algunes guspies d'esperit. No cal pas gaire llevat per fer pujar la pasta d'un pa. No calen pas gaires dotzenes de persones per elevar el to d'una ciutat.

No és fàcil d'organitzar aquesta mena d'apostolat, però al meu entendre, hauríem de fer tots plegats, des de la Generalitat fins al darrer Ajuntament, des del Pen Club fins a la darrera tertúlia d'escriptors, un esforç per organitzar-lo seriosament, sense febleses, amb la sola ambi-

ció immediata d'assegurar el seu èxit. (...) Sols vull recordar que la Mancomunitat, mitjançant la seva Comissió d'Educació General, tractava d'organitzar alguna cosa en aquest sentit, per bé que amb una idea més immediatament pedagògica, més visiblement utilitària, i, al meu entendre, menys eficaç. Ara caldria enfocar les coses més generosament, amb esperit lliure, sense preocupar-se massa d'establir programes. Que cadascú parlés d'allò que sap (...).”

Soldevila destaca la “lentitud” d'un procés que segueixen, tanmateix, unes minories “selectes”. Què passa, però, amb les “majories urbanes” que en aquests moments donen suport als partits d'esquerra? Aquestes “majories” són el cavall de batalla tant d'intel·lectuals liberals, com Carles Soldevila, com de la intel·lectualitat més conservadora, la qual, per bé que atorga una treva durant els primers anys de la República per veure-les venir, a partir dels fets d'octubre de 1934, radicalitza les seves posicions. Un exemple il·lustratiu d'aquesta afirmació l'ofereix, precisament, la intel·lectualitat gironina aplegada al voltant del *Diari de Girona*. En l'editorial del 5 de novembre de 1935, la redacció planteja amb totes lletres una distinció entre la “veritable cultura” i la “falsa cultura”. Hi exposa el següent:

“És un fet que cada dia podem constatar, la deseducació creixent en totes les classes socials. Els resultats que molts esperaven d'una acció constant i persuasiva dels mitjans creats per a l'afinament de les multituds, com són la gran premsa i el cinema, han resultat absolutament negatius.

La mercantilització de les empreses ha transformat aquells mitjans, inicialment encaminats a aixecar el nivell intel·lectual dels homes, en elements nocius o simplement vacus, d'una eficàcia educadora completament nul·la.

La multiplicació de les escoles, en aquest ambient de superfluïtat i fals saber, no ha contribuït com era d'esperar a la formació d'una joventut millor, dotada de les virtuts que no han tingut les generacions anteriors. Tots podem ser testimonis en els nostres carrers i places, si una llarga habitud no ens fa passar abstrets, de la desmoralització, la procacitat i la irreverència d'un sector molt important de la població escolar.”

Fins aquí, no crec que hi hagi cap contradicció amb el discurs que podria defensar Soldevila o la redacció de *L'Au-tonomista* en bloc en aquesta mateixa conjuntura històrica. L'abisme sorgeix en la segona part del text:

“Perduda la recta orientació de formar veritables homes, hi ha una tendència a buscar la felicitat en la cultura, de redimir el llinatge humà per la cultura, de no pensar en res més que en la cultura, deixant a un nivell inferior, o bé completament de banda, l'educació moral. Com ja assenyalava Torres i Bages, hi ha una superstició de la cultura prescindint de la gràcia, que no és altra que idolatria. I hi ha un fet misteriós –afegeix– que en les èpoques de gran cultura sense Déu hi ha les grans aberracions.

Deixant de banda aquesta remarca primordial de l'obsessió per la cultura, hi ha en els pedagogs racionalistes i en els que coadjuven a la seva obra, una ampul·lositat i una ambició pedant que contaminen les masses. La paraula *cul-*

tura solament, ja omple de satisfacció, i tant els escolars com els adults, després de repetir-la molt, arriben a creure's cultes per la força màgica del mot.

Entretant, contràriament al que pretenen aquests nous redemptors del món, el malestar cada dia és major, la intolerància augmenta d'una manera alarmant i les virtuts humanes van dissipant-se progressivament. La llibertat, que era un dels principals resultats que havia de donar la intensa obra pedagògica, va desapareixent perquè l'Estat, per il·lustrar els homes, àdhuc vol disposar de les consciències.

La veritable saviesa no rau en els esclats espectaculars i fugissers. No és amb so de tabals com es formen els homes, sinó calladament, amb sacrificis i vencent moltes dificultats. Tota la instrucció i l'educació que es doni per sistemes simplistes i mancats d'una sana moral no contribuirà a altra cosa que a formar homes mancats d'espiritualitat i a la creació d'una falsa cultura, que pot enlluernar multituds, però que passarà sense deixar el solc profund que aparentment sembla que hauria de marcar.”

A final de 1935, la referència a “la falsa cultura”, per part del *Diari de Girona*, té un evident valor moral i, més concretament, religiós. La “falsa cultura” és, per a la intel·lectualitat catòlica de Girona, la cultura laica: ras i curt. Aquest editorial mostra fins a quin punt ha quedat obsolet el discurs conciliador que, a començament dels anys trenta, apropa les dues publicacions gironines tradicionalment enfrontades. Si, l'any 1931, segurament Tharrats i Rahola s'haurien posat d'acord a considerar que l'ob-

jectiu culturalitzador o moralitzador que tots dos perseguien era pràcticament el mateix, a final de 1935, els valors cívics i morals que fa l'editorial del *Diari de Girona* no poden ser altres que els eminentment ortodoxos, els únics capaços, segons el tòpic catòlic, de mantenir a rega la “bèstia negra” de la modernitat. D'aquí a defensar, en nom del catolicisme, el vot per a les dretes, hi ha un pas, sobretot tenint en compte que, progressivament, el discurs del *Diari de Girona* es torna a acostar a posicions més reaccionàries, com les que representa, a Girona, des de 1931, la publicació quinzenal *L'Amic del Poble*.

“...l'odi sotja, i la traïció engoleix”²⁵

Que la voluntat de persistència a través de la cultura hi era, ho demostra l'aparició, el gener de 1936, de *Víctors*, una revista de joventut, apadrinada per Miquel de Palol i que segurament degué acomplir les expectatives que, l'any 1933²⁶, Josep Tharrats tenia dipositades en una publicació equiparable a la vuitcentista *Revista de Girona*. Els cinc números que en van arribar a sortir, entre el gener i el maig de 1936, es caracteritzen pel rigor, l'exigència, la continuïtat de l'obra regeneradora de la cultura i dels seus valors aparentment immarcescibles. Amb un consell de redacció de luxe que garantia el relleu generacional –hi col·laboren Jaume Vicens Vives, Josep M. Corredor, Lluís Franquesa,

25 Miquel de PALOL, “Oda a Girona”, *Obra poètica*, Barcelona, Columna, 1985, p. 243-244.

26 O. THARRATS (sic J.), “La Girona espiritual”, XIX, gener-juny 1933, p. 102-103.

Pompeu Pascual, Francesc Ferrer, Pere Abellí, Joan de Garganta, Carles de Palol, Eduard Valentí, Guillem Díaz-Pla, Lluís G. Pla, Joan Teixidor²⁷—, els redactors es queixen, tanmateix, de les dificultats amb què es troben a l’hora de connectar amb un públic numèricament raonable.

El cop d’estat i la revolució que en va seguir immediatament va provocar la suspensió definitiva de la revista, igualment com la interrupció, a partir del 18 de juliol de 1936, del *Diari de Girona* i, de retop, de les relacions fluïdes entre el grup que gira a l’entorn de la publicació i els sectors socials i culturals que s’identifiquen amb *L’Autonomista*, que continua apareixent fins al final de la guerra i fins al final de la guerra continua esgrimint la cultura com a arma de combat contra el feixisme i la barbàrie. Convertit en “diari d’esquerra”, *L’Autonomista* esdevé el portaveu de la legalitat republicana a Girona. Es fa ressò de les activitats programades pel Casal de la Cultura, publica el *Full de Lletres*, incentiva una important campanya d’alfabetització en hospitals, en presons i en el front, i procura oferir una imatge de civilitat, malgrat la guerra, a una rereguarda cada vegada més castigada i exposada als bombardeigs. És a partir d’aquest pretext que Carles Rahola escriu l’article “Refugis i jardins”, una metàfora d’aquella societat ideal que hom volia construïda sobre els fonaments de la cultura. La “ciutat-jardí” pacientment edificada sobre les pedres mítiques de Girona s’ha convertit en un refugi

27 Sobre *Víctors*, vegeu Josep CLARA RESPLANDIS, “Índex de la revista *Víctors*”, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XXII, 1974-75, p. 373-376, i Joaquim NADAL I FARRERAS, “Un article desconegut de Jaume Vicens Vives”, *Els Marges*, 12, 1978, p. 108-104.

antiaeri, “com si fóssim en els temps de les cavernes, contra el perill de bombardeig dels qui, en llur follia de sang i destrucció, atempten contra les nostres llibertats i contra la independència de la pàtria que no pot morir”²⁸. Per aquests mots i d’altres de semblants, Carles Rahola va ser afusellat pocs dies després del final de la guerra. La “vetusta” Girona havia guanyat novament la partida a la “vila espiritual”.

²⁸ Carles RAHOLA, “Refugis i jardins”, *L’Autonomista*, 8-II-1938, p. 1.